

üblichen Szenen aus Genesis. Für den Autor der Malereien wird Jan Kalina, der Schüler von Siard Nosecký gehalten, der vor allem für das Prämonstratenser-Kloster in Želiv/Seelau arbeitete.

Die ursprünglich spätgotische Kapelle auf Křemešník wurde in der Mitte des 17. Jahrhunderts aus Stein erbaut und vergrößert, der barocke Umbau verlief zwischen den Jahren 1710–1720. Um die Mitte des Jahrhunderts wurde die Kapelle mit Wandmalereien verziert. Bei der Restaurierung der Malereien in den 40er Jahren des 20. Jahrhunderts ist zu der teilweisen Übermalung der Malereien gekommen und in einigen Feldern auch zu der Änderung der Kompositionen, die in den Jahren 2007–2015 bei den restauratorischen Arbeiten abgenommen wurden.

Die Ausmalung ist in einige Abschnitte konzipiert. Der Raum des Presbyteriums ist mit Szenen aus dem Buch Genesis verziert. Sechs Malereien erfassen sechs Tage der Erschaffung der Welt, die auf den Schöpfer-Aspekt des Gottes hinweisen. Gewölbe sind mit Heiligen aus den böhmischen Ländern ergänzt. Den Wänden der Kapellen geben die endgültige Form Allegorien, die drei elementare theologische Tugenden – Glauben, Hoffnung und Liebe darstellen, die in dem Raum der Vierung auf Pfeilern von vier kardinalen Tugenden – Mäßigkeit, Weisheit, Tapferkeit und Gerechtigkeit gefolgt sind.

Das Hauptschiff ist thematisch in drei Bedeutungslinien eingeteilt. Den Hauptteil bilden drei große Szenen zum Thema der Eingriffe der Heiligen Dreifaltigkeit in die Geschichte der Erlösung, in den anliegenden Stichkappen ist es mit acht Seligpreisungen ergänzt, die auf christliche Tugenden hinweisen und auf den Pfeilern sind Kirchenväter und Gelehrten dargestellt, die sich um die Auffassung des Glaubens oder theologischen Dogmen, wie wir sie heutzutage kennen, verdient gemacht haben.

Das südliche Seitenschiff erzählt die Geschichte der Erlösung, die auch im nördlichen Schiff fortschreiten. Es beginnt mit der Vertreibung aus dem Paradies, danach folgen die bekanntesten und oft verwendeten Themen der Verkündigung, Anbetung der Heiligen Drei Könige und Darbringung im Tempel. Das nördliche Schiff gradiert dann in Szenen der Kreuzigung und Auferstehung Christi, in den einer der bedeutungsvollsten Grundsteine des katholischen Glaubens enthalten ist. Malereien in beiden Schiffen ergänzen auf Gurtbögen Medaillons, die in die monochrome Pflanzenornamentik eingesetzt sind und symbolische Hinweise auf Allerheiligste Dreifaltigkeit darstellen.

Die Malereien in ihrer Konzeption umfassen einen einzigartigen ikonografischen Charakter, gewidmet der Heiligen Dreifaltigkeit. Die Symbolik der Drei erscheint in einer Reihe von Details und Hinweisen, manchmal in wenig verwendeten Typen. Obwohl die Werke an die Qualität der hochbarocken böhmischen Künstler nicht erreichen, sind sie ein Abglanz ihres Schaffens und Einflüsse, die in der weiteren Forschung interessante Ergebnisse bringen könnten.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Kirche der Allerheiligsten Dreifaltigkeit auf Křemešník/Křemešník (Kreis Pelhřimov/Pilgrims), Ansicht vom Süden (alle Aufnahmen aus dem Archiv NPÚ ÚOP Telč/Telš, Foto V. Masát, falls nicht anders angegeben ist).

Abb. 2: Abbildung der Versammlung beim Zlatá Studánka/Goldenen Brunnen mit der Kirche der Allerheiligsten Dreifaltigkeit im Hintergrund. Aquarell von V. B. Juhn aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts (Museum Vysočiny Pelhřimov, Inv.-Nr. F1607-Rx6465, Foto des Aquarells aus dem Jahr 1912).

Abb. 3: Kirche der Allerheiligsten Dreifaltigkeit auf Křemešník, Hauptschiff, Zustand vor der Restaurierung im Jahr 2015 (Archiv NPÚ ÚOP Telč, Foto A. Hamrlová, 2015).

Abb. 4: Kirche der Allerheiligsten Dreifaltigkeit auf Křemešník, Hauptschiff, Zustand um das Jahr 1901 (Museum Vysočiny Pelhřimov, Inv.-Nr. F1474-Rx4930, um das Jahr 1901).

Abb. 5: Kirche der Allerheiligsten Dreifaltigkeit Křemešník, Hauptschiff, Zustand im 3. Viertel des 20. Jahrhunderts (SOKA Pelhřimov, Inv.-Nr. 27/1433, Foto V. Martínek).

Abb. 6: Der erste Tag der Genesis, südliche Kapelle.

Abb. 7: Kirche der Allerheiligsten Dreifaltigkeit auf Křemešník, Gesamtansicht von der nördlichen Kapelle. Szenen aus der Genesis, situiert auf den Wänden, sind von böhmischen und mit der böhmischen Liturgie zusammenhängenden Heiligen begleitet.

Abb. 8: Erschaffung der Himmelskörper, Der vierte Tag der Genesis, nördliche Kapelle.

Abb. 9: Der hl. Prokopius bewältigt den Teufel, das Gewölbe der nördli-

chen Kapelle.

Abb. 10: Kirche der Allerheiligen Dreifaltigkeit auf Křemešník, Gesamtansicht des Schlusses des Kirchenschiffes (Archiv NPÚ ÚOP, Foto A. Hamrlová, 2015).

Abb. 11: Ankunft Eva zum Adam, Detail aus der Erschaffung der festländischen Lebewesen und des Menschen im sechsten Tag der Genesis, Schluss des Kirchenschiffes.

Abb. 12: Hl. Wenzel vor dem Palladium des Böhmisches Landes, das Gewölbe des Schlusses des Kirchenschiffes.

Abb. 13: Vierung der Schiffe mit dem Altar der Allerheiligsten Dreifaltigkeit, Blick vom Hauptschiff.

Abb. 14: Vierung der Schiffe mit dem Altar der Allerheiligsten Dreifaltigkeit, Blick vom Schluss.

Abb. 15: Altar der Allerheiligsten Dreifaltigkeit zusammen mit der Ausmalung der Vierung zu Beginn des 20. Jahrhunderts, Blick vom Schluss (Museum Vysočiny Pelhřimov, Inv.-Nr. F1605-x1109, Anfang des 20. Jahrhunderts).

Abb. 16: Engel, die auf Musikinstrumente spielen, ein Detail des Gewölbes der Vierung.

Abb. 17: Medaillon mit drei Sonnen, der Gurtbogen zwischen der Vierung und der südlichen Kapelle.

Abb. 18: Medaillon mit der Abbildung des Regenbogens, der Gurtbogen zwischen der Vierung und der nördlichen Kapelle.

Abb. 19: Medaillon mit dem Zirkel und der Himmelskugel, der Gurtbogen zwischen der Vierung und dem Schluss des Hauptschiffes.

Abb. 20: Allegorie der Gerechtigkeit, der Gurtbogen zwischen der Vierung und der nördlichen Kapelle.

Abb. 21: Noems Opfer, das Gewölbe des Hauptschiffes. Zustand vor der Restaurierung.

Abb. 22: Vertreibung aus dem Paradies, südliches Seitenschiff.

Abb. 23: Verkündigung, südliches Seitenschiff.

Abb. 24: Medaillon mit der symbolischen Abbildung des Lebens vom Gott, der Gurtbogen zwischen dem Hauptschiff und dem südlichen Seitenschiff.

Abb. 25: Vertreibung der Wechsler aus dem Tempel, ein Detail der Gruppe der Kaufleute und der Wechsler, nördliches Seitenschiff.

Abb. 26: Kreuzigung, nördliches Seitenschiff, Zustand vor der Restaurierung mit der Übermalung von R. Ondráček aus den 40er Jahren des 20. Jahrhunderts (Foto A. Hamrlová, 2014).

Abb. 27: Kreuzigung, nördliches Seitenschiff, der gegenwärtige Zustand mit der erneuerten barocken Schicht.

Abb. 28: Kirche der Allerheiligsten Dreifaltigkeit auf Křemešník, nördliches Seitenschiff, Blick vom Westen.

(Übersetzung J. Kroupová)

IDENTIFIKACE A DATOVÁNÍ TŘÍ POZŮSTATKŮ STARŠÍ DŘEVĚNÉ VÝSTAVBY NA JIŽNÍM PLZEŇSKU

KAREL FOUD - ALENA AUBRECHTOVÁ

Jižní Plzeňsko je oblastí, která se rozprostírá jihozápadně, jižně a jihovýchodně od Plzně, na území orientačně vymezeném dopravními tepnami I/26 na jihozápadě a I/19 na jihovýchodě. Krajinový ráz území určuje morfologie Švihovské vrchoviny a Středočeské pahorkatiny. Z národopisného i historického hlediska jde o oblast různorodou, v minulosti ovlivňovanou kromě jiných aspektů i průběhem česko-německé jazykové hranice. Dějiny kraje po

dlouhý čas ovlivňoval jak premonstrátský klášter v Chotěšově, tak cisterciácký pod Zelenou Horou. Je to také území velkých i drobných držav světských feudálů, k nimž v minulosti patřili např. Šternberkové, Černínové z Chudenic a další. Okres Plzeň-jih, zformovaný na počátku 60. let 20. století, je uměle vytvořeným územně-správním celkem, čítajícím přes dvě stovky měst, obcí a osad.

Historický lidový stavební fond jižního Plzeňska charakterizuje roubený dům tradiční trojdílné dispozice komorového typu, který byl v období druhé poloviny 19. století až první třetiny následujícího věku zvolna nahrazován domem zděným, stavěným z kamene a následně i cihel nepálených, případně keramických. Roubení se v regionu hojně užívalo také při výstavbě hospodářských objektů – chlévů, komor, sýpek nebo stodol. V minulosti se budovy vyzdvižené v konstrukcích z hraněných klád vyskytovaly i tam, kde bychom dnes dřevěné stavby hledali jen s velkými obtížemi, případně v oblastech z národopisného hlediska méně frekventovaných.¹⁾ Přestože mnohé z dochovaných staveb jsou již po dlouhá desetiletí evidované jako kulturní památka, jsou naše poznatky o sledovaném regionu stále spíše kusé²⁾ a památková ochrana se vztahuje na pouhý zbytek historického stavebního fondu. Plošný průzkum území dává nahlédnout do urbanistické struktury a stavební historie zkoumaných sídel a upozorňuje na existenci celé řady budov mnohdy značného stáří, které zanikají, případně jsou modernizované bez respektu k jejich skutečným památkovým nebo architektonickým hodnotám.

DOLNÍ LUKAVICE ČP. 77/E5

V průběhu let 2013–2014 se podařilo v regionu jižního Plzeňska identifikovat v terénu několik objektů, z nichž většina následně zanikla, případně jim nebyla do té doby věnována tolik potřebná pozornost. Bez výjimky se jednalo o roubené, případně též částečně zděné stavby, jejichž stáří bylo možné určit na základě dendrochronologického datování. Následující řádky si nekladou za cíl zabývat se zevrubně jejich stavební historií, smyslem je spíše poukázat na málo známé, případně dosud nepoznané objekty a opětovně připomínat potřebu průběžné dokumentace a zkoumání dochovaného památkového fondu, a to i pomocí dendrochronologie. Právě tato metoda v nedávné době poodhalila pozoruhodné stáří drobné roubené chalupy čp. 77/E5 z Dolní Lukavice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-jih), situované v sousedství židovského hřbitova severně od obce u silnice na Lišice. Stablní katastr zaznamenal objekt čp. 77/E5 k roku 1837 na pozemku parc. č. 118. Měl obdélný půdorys založený podélnou osou ve směru

Obr. 1: Dolní Lukavice (okres Plzeň-jih) – stavení čp. 77/E5. Pohled od jihu ze silnice na Lišice. V pozadí provizorní přístřešek kryjící vstup do bývalých viničních sklepů (všechny snímky K. Foud, 2014).

Obr. 2: Dolní Lukavice – stavení čp. 77/E5. Pohled od jihozápadu na průčelí stavby. V levé části snímku lze spatřit dodatečnou přístavbu, která k objektu přilehla od severozápadu.

Obr. 3: Dolní Lukavice – stavení čp. 77/E5. Pohled od západu na část severozápadní strany stavby se zápražím a vstupem do síně. Vpravo okenní otvor osvětlující světnici.

Obr. 4: Dolní Lukavice – stavení čp. 77/E5. Pohled od severozápadu na čelní stranu vstupních dveří do síně, vybavených patrně sekundárně malovaným vročením A. D. 1778.

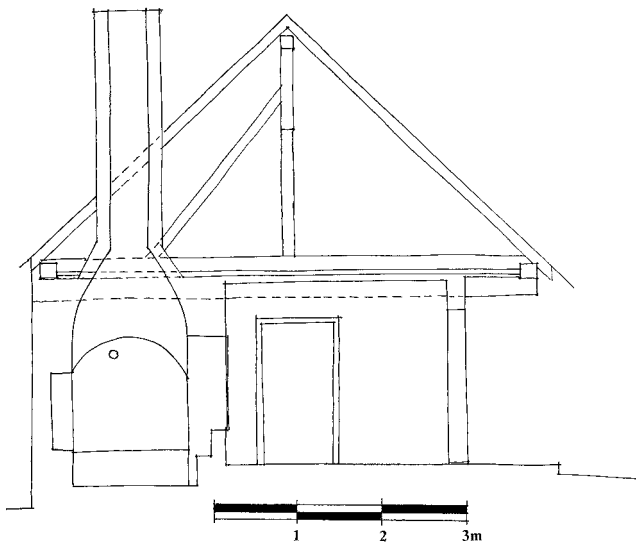
Obr. 5: Dolní Lukavice – stavení čp. 77/E5. Světnice při jihozápadním štítu, pohled ke vstupu do síně (vpravo) a na okenní otvor v zápražní stěně (vlevo).

jihozápad – severovýchod. Klasifikován byl jako nespálný. Západně od domu ležel jiný nespálný objekt blíže neurčeného významu. Byl menšího, přibližně čtvercového půdorysu. Ke stavení patřila nevelká zahrada (pozemek parc. č. 147).

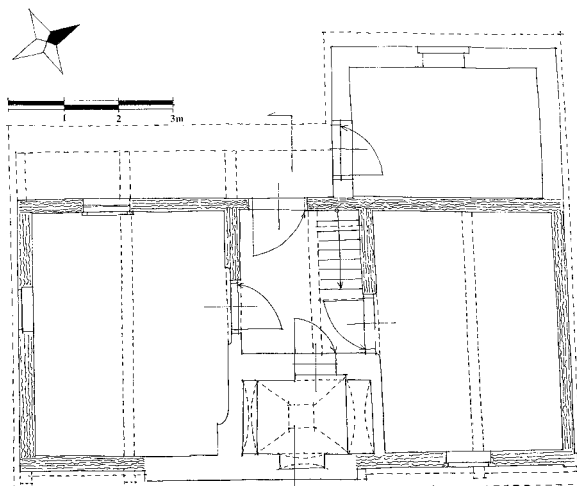
Stavba tradiční trojdílné dispozice komorového typu o přibližné délce 9 m a šířce necelých 5 m, s roubenými stěnami z hraněné kulatiny a zděným blokem černé kuchyně ve střední části v ose za vstupní síní, je vroče-na malovaným nápisem na dveřích do síně ze zápraží

Obr. 6: Dolní Lukavice – Indikační skica mapy stabilního katastru Dolní Lukavice – Unt: Lukawitz – Dolnj. Lukawice 1837, detail, stavení čp. 77 (dnes č. e. 5) na pozemku č. 118 (zdroj: <http://archivnimapy.cuzk.cz/mapy/map>).

Obr. 7: Dolní Lukavice – stavení čp. 77/E5. Řez střední částí objektu (kresba K. Foud podle zaměření Ing. M. Kučerové, 2014)

Obr. 8: Dolní Lukavice – stavení čp. 77/E5. Půdorys přízemí (kresba K. Foud podle zaměření Ing. M. Kučerové, 2014).

do roku 1778, dendrochronologie pak podstatně rozšířila dosavadní znalosti o stáří stavby a posunula její vznik až do 17. století. Dřevo pro tesání krovu, stropních trámů, srubových stěn a dalších konstrukčních prvků bylo skácené na základě dendrodatace v období let 1686 až 1687.³⁾

Konstrukčně i dispozičně zcela účelově řešená stavba, až na dveře do síně oproštěná od výraznějších architektonických nebo umělecko-řemeslných prvků, které by umožnily datování objektu nebo jeho slohové zařazení, je příkladem tradičního lidového stavitelství. Krov sedlové střechy s přesahem přes zápražní stranu má hřebenovou vaznici. Rozměrný komín zřízený nad zděnou částí stavby odváděl kouř nejen ze samotné černé kuchyně, ale i topeniště ve světnici.⁴⁾ Stavbu v minulosti chránil před klimatickými vlivy bezpochyby jiný druh krytiny, než je tomu dnes. Lze se domnívat, že mohlo jít o slaměný došek, který nejpozději ve druhé třetině 20. století nahradily vláknocementové šablony. Výplně okenních otvorů (jsou-li na místě) pocházejí až z období kolem roku 1950, nejdříve pak z 30.–40. let 20. století. Pozdního původu je i přístavba přilehlá k budově od severozápadu.

Předpokládá se, že objekt stojící de facto již mimo intravilán vsi provozně souvisel s rozlehlými, přes 20 m hlubokými sklepy tesanými do skály, přiléhajícími k budově od severozápadu. Ve skále se měly v minulosti skladovat produkty místní vinopalny, zřízené v čp. 68.⁵⁾ K roku 1787 je ve stavení čp. 77 připomínán Jiří Kasl.⁶⁾ Rod Kaslů objekt vlastnil také v roce 1837, kdy je zmiňován jistý Josef. Posléze držel dům jeho syn Ondřej. Kaslové ve stavbě bydleli až do poloviny 20. let 20. století. Poté ji zakoupil Petr Moudrý.⁷⁾ Ten již jako správce sklepa nepůsobil a naopak měl na starost blízký židovský hřbitov. Dům čp. 77/E5 z Dolní Lukavice u Přeštic díky dendrochronologickému datování patří do skupiny nejstarších dosud poznanych staveb z okruhu památek lidového stavitelství nejen na jižním Plzeňsku.⁸⁾

VLČICE ČP. 11

Jiným, v nedávné době dendrochronologií datovaným objektem, je obytné stavení usedlosti čp. 11 ve Vlčicích, malé vsi situované asi 1 km jižně od Blovic (Plzeňský kraj, okres Plzeň-jih).⁹⁾ V písemných pramenech se lokalita objevuje poprvé k roku 1379, je ale nepochybně staršího původu. Od poloviny 16. století až do poloviny 19. věku patřila k hradišfskému panství.¹⁰⁾ Historický domovní fond zde v první řadě reprezentují budovy vzniklé v období druhé poloviny 19. století až první třetiny následujícího věku. Nepočtený soubor památkově hodnotných staveb obce do nedávné doby doplňoval také selský dvůr čp. 11. Rozprostíral se při silnici na Ždírec v jihovýchodní části

Obr. 9: Vlčice u Blovic (okres Plzeň-jih) – usedlost čp. 11. Pohled od jihu na obytné stavení. Stav v roce 2013.

Obr. 10: Vlčice u Blovic – usedlost čp. 11. Pohled od západu na průčelní stranu obytného stavení. V pozadí stodola, která byla spolu s domem k roku 2015 zbořena. Stav v roce 2013.

lokality.¹¹⁾ Do jeho výbavy patřilo obytné stavení, chlévy a stodola. Stavení se nacházelo v severní části dvora. Mělo obdélný půdorys, podélnou osou založený ve směru západ – východ. Od východu ke stavbě přiléhaly chlévy přibližně čtvercového půdorysu. Východní stranu usedlosti vymezovala stodola, která byla v nedávné době i s částí plochy dvora od usedlosti oddělena a získala samostatné parcelní číslo (pozemek parc. č. st. 21/2).¹²⁾

Mapa stabilního katastru zaznamenala stavení dvora čp. 11 v pozici odpovídající dokumentované situaci, s nespálnou přední částí. Přibližně další dvě třetiny délky stavby byly klasifikovány jako spalné, a to včetně chlévů, které byly v období druhé poloviny 19. století přezděny, resp. nahrazeny zděnou novostavbou. Dvůr patřil v období 30. let 19. století ve vsi svou výměrou ke středně velkým usedlostem. Tehdy byl ve vlastnictví J. Maška, jehož rod tady hospodařil až do počátku 50. let 20. století, kdy podlehl kolektivizačnímu tlaku.¹³⁾

Obytné stavení dvora čp. 11 bylo tradiční trojdílné dispozice komorového typu. Bylo dlouhé okolo 17 m a široké přibližně 7 m. Přední díl ležící při západním průčelí sloužil jako světnice. Ve střední části se nalézala síň a někdejší černá kuchyně, druhotně proměněná v plochostropou kuchyni. V nejvýchodněji položené komorové části se na-

Obr. 11: Vlčice u Blovic – usedlost čp. 11. Severní strana obytného stavení, pohled od východu na roubenou stěnu zadní komory. Kamenné zdivo utváří severní stranu bývalé černé kuchyně ve střední části stavení (na snímku zhruba uprostřed) a severní stěnu přední světnice (na fotografii vpravo). V ploše zděné části stěny lze spatřit segmentovým pasem zaklenutý otvor po chlebové peci, přiléhající ke stavení z vnější strany zcela v souladu se zněním ohňových patentů, vydávaných císařskou kanceláří od poloviny 18. století. Okénko v roubené stěně je vybavené jednoduchou kovanou mříží, vloženou přímo do hraněných kmenů. Stav v roce 2013.

Obr. 12: Vlčice u Blovic – usedlost čp. 11. Světnice při západním průčelí. Pohled od západu východním směrem ke dveřím do síně (vpravo) a na pec, která byla vystavěna v severovýchodní koutové části místnosti. Stav po demontáži krovu, kdy srážková voda odhalila povalový strop, původně zakrytý hliněnými omítkami. Stav v roce 2013.

cházela druhá či zadní světnice, k níž ze severní strany přiléhala komora, v tomto případě komunikačně propojená s kuchyní. V síni byl zřízen vstup do sklepa, který byl založený pod zadní světnicí. Stropy stavení byly trámové s povalem z kulatiny, překryté hliněnou omítkou. Stropní trám světnice nesl vnoření 1832.¹⁴⁾ Severovýchodní kout světnice vyplňovala zděná pec o půdorysu 1,6 × 1,3 m, obsluhovaná otvorem v západní stěně někdejší černé kuchyně. Obvodové zdivo světnice bylo zděné z lomového kamene se sporadickým užitím cihel. Obdobně zděná byla i severní stěna někdejší černé kuchyně. Z mapy stabilního katastru vyplývá, že světnice byla zřejmě zděná již v období kolem roku 1838 (přední část stavby je zde klasifikována jako nespálná). Lze se domnívat, že vnoření dochované na

stropním trámu světnice (1832) udává dobu modernizace budovy, kdy také mohlo dojít k záměně starších roubených stěn za konstrukce zděné. V západním průčelí světnice bylo možné sledovat sekundární zásahy v oblasti okenních otvorů s partiemi přezděnými v cihle. Severní stěna objektu byla z vnější strany v místech stávající chlebové pece prolomena otvorem, překlenutým cihelným pasem. Jedná se s největší pravděpodobností o pozůstatek po předsazené chlebové peci, která v minulosti (snad od druhé poloviny 18. století až po 30. léta 19. století, případně o něco déle) ke stavbě od severu přiléhala.¹⁵⁾

Jižní a východní stěna síně a obvodové stěny zadní světnice a k ní od severu přilehlé komory byly roubené z tesaných trámů. Zatímco okna přední světnice byla relativně pozdního původu (přínejmenším první třetina 20. století), z doby výstavby původního objektu (podle dendrodatace období 60. let 18. století) mohla pocházet okna komory a zadní světnice. Pozornost poutalo především okno v severní stěně komory za kuchyní, které bylo vybavené zdobně pojednanou kovanou mříží, vetknutou do roubení. Z období první poloviny 19. století (starší původ, snad 60. léta 18. století, nelze vyloučit) pocházely i dveře, zdobené na původně lícové straně klasovitě kladenými prkny. Nalézaly se ve dveřním otvoru mezi síní a světnicí, jejich původní poloha však byla bezpochyby jinde, a sice v síni při vstupu do domu ze zápraží.

V období druhé poloviny 19. století prošel dvůr výraznou stavební proměnou. V prvé řadě byl vystavěn nový chlév, který od východu přilehl ke stavení, a nahradil tak starší dřevěnou budovu, která navazovala na obytnou část. V průběhu první třetiny až poloviny 20. století bylo adaptací pozměněno také stavení. Dosavadní krov byl i se střešním pláštěm, snad ještě slaměným doškem, rozebrán a nahrazen novou konstrukcí, která nejen typem, ale i půdorysně neodpovídala předešlé situaci. Patrně ve stejném čase nebo o něco později byla modernizována světnice, která získala nová okna. V roce 2013 byla zahájena pozvolná demolice obytného stavení a ve stejném čase zanikla i stodola. Na místě zůstaly jen chlévy, které budou následně sloužit jako dílna. Likvidací vlčické-

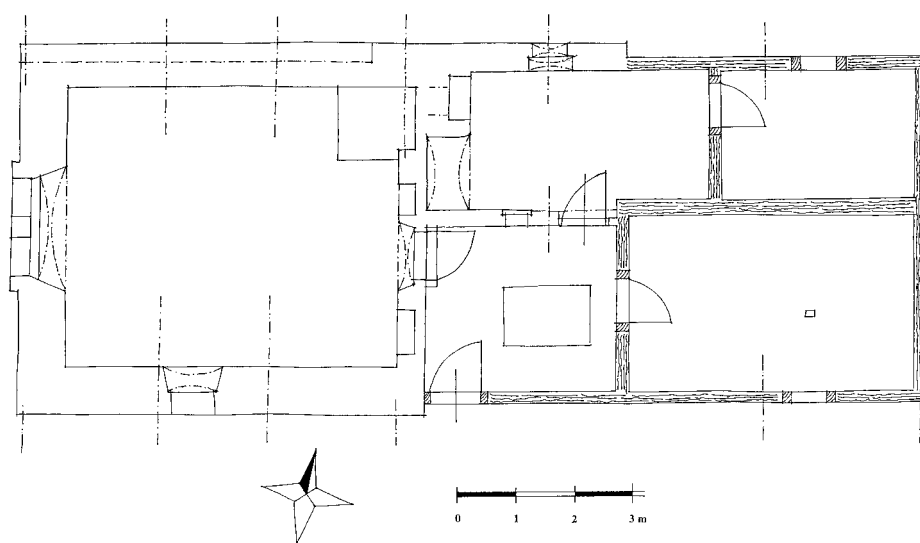

Obr. 13: Vlčice u Blovic – usedlost čp. 11. Přední světnice. Pohled z interiéru na dveře při vstupu do síně, původně osazené ve dveřním otvoru mezi zápražím a síní. Jde o slohový truhlářský výrobek z období klasicismu, dobu před přestavbou objektu na počátku 30. let 19. století nelze vyloučit. Stav v roce 2013.

Obr. 14: Vlčice u Blovic – usedlost čp. 11. Přední světnice. Stropní trám zdobený tesařským vročením (1832) o velikosti cca 10×3 cm, udávající dobu částečné přestavby původně staršího objektu, pocházejícího z 60. let 18. století. Stav v roce 2013.

Obr. 15: Vlčice u Blovic – Indikační skica mapy stabilního katastru Vlčice – Wildschitz 1838. Obytné stavení (ležící při severní straně dvora), resp. jeho přední část se světnicí a síní, katastr charakterizoval jako nespalný objekt, zatímco zadní díl s navazujícími chlévy byl klasifikovaný jako spalný. Bezpochyby roubená (resp. spalná) byla ve stejném čase stodola ležící při východní straně dvora, dále sýpka (zřejmě objekt čtvercového půdorysu při severovýchodní straně usedlosti) a komory ležící podél jižní strany. Ke statku tehdy náležela zahrada a také malá předzahrádka (zdroj: <http://archivnimapy.cuzk.cz/mapy/map>, Wildschitz 1838).

Obr. 16: Vlčice u Blovic – usedlost čp. 11. Půdorysné schéma obytného stavení. Zleva přední díl se světnicí, uprostřed střední díl se síní a blokem někdejší černé kuchyně a zadní díl se zadní světnicí a přilehlou komorou. Podélné šrafování značí roubené konstrukce. Světnice je kladena do roku 1832, zadní komora pochází z let 1767–1768 (zaměření a kresba A. Aubrechtová a K. Foud, 2013).

ho stavení čp. 11 byl výrazně ochuzen památkový fond nejen samotné obce. Dům patřil mezi nejstarší dosud poznané stavby z okruhu památek lidového stavitelství na jižním Plzeňsku, u kterých byla přibližná doba vzniku určena pomocí dendrochronologie.¹⁶⁾ Roubené stěny komory a síně byly podle výsledků průzkumu zhotoveny z jedlí a smrků pokácených v letech 1767–1768. Stropní trám světnice byl zhotoven z jedle pokácené v letech 1831–1832. Datovaný trám stropu komory (první stropní trám od východu) byl zhotoven ze smrku pokáceného mezi roky 1863–1864. Zároveň byl vedle již zmíněného dolnolukavického stavení čp. 77

Obr. 17: Merklín (okres Plzeň-jih) – usedlost čp. 19. Pohled od jihu na jihovýchodní průčelí obytného stavení. Stav v roce 2013.

Obr. 18: Merklín – usedlost čp. 19. Pohled od severozápadu na obytné stavení s navazujícími chlévy. Stav v roce 2012.

dokladem zjištění, že v prostředí českého venkova, tedy i na jižním Plzeňsku, stále přežívají stavby, které jsou přes architektonickou nenáročnost hodnotným dokladem doby pamatující zánik feudálního zřízení.

MERKLÍN ČP. 19

Podkorní letokruhy umožnily datovat také stavení usedlosti čp. 19 z Merklína (Plzeňský kraj, okres Plzeň-jih), které bylo zbořené v roce 2014. Merklín leží na Merklínském potoce 8 km jihovýchodně od Stoda. V písemných pramenech se lokalita připomíná poprvé k roku 1356 již jako městečko s farním kostelem. V roce 1621 bylo městečko vyplněno Mansfeldovými vojsky, všeobecnou zkázu dovršil ničivý požár. Velká stavební expanze však nastala až na konci 18. a v průběhu celého 19. století, především v souvislosti s těžbou nerostných surovin v okolí obce, např. zinkové, olověné a železné rudy a s provozem hutí Černovické společnosti. Mezi roky 1880 a 1921 po-

čet domů kulminoval a dosáhl počtu 254 popisných čísel. Do počátku 90. let 20. století zde byly již necelé tři stovky trvale obydlených staveb.¹⁷⁾

Jádrem lokality je nevelké svažité náměstí přibližně čtvercového půdorysu, jehož severovýchodní stranu vymezovaly objekty záměckého dvora. Ze severozápadního rohu náměstí vycházela v severozápadním směru z centra hlavní komunikační osa, kterou tvořila cesta na Stod. Z obou stran (od jihozápadu i severovýchodu) ji lemovala početná skupina většinou menších chalupnických usedlostí (12 na severovýchodě, 16 na jihozápadě), vysazených na pravidelně vyměřených parcelách. V jejich čele stály domy obvykle obdélného půdorysu, založené ve vztahu k cestě ve štítové orientaci. Bez výjimky se jednalo o nespalné objekty, jako spalné (bezpochyby roubené) byly stabilním katastrem označené většinou jen stodoly ležící v hloubce jednotlivých hospodářství. Jedinou výjimkou byl nevelký dvůr čp. 19, k roku 1837 stojící na samém severním okraji intravilánu obce při východní straně cesty na Stod.¹⁸⁾

Usedlost čp. 19 se k roku 1837 rozprostírala na pozemku parc. č. 117. V čele dvora, při jeho jihozápadní straně, stálo spalné stavení obdélného půdorysu, podélnou osou ležící v ose severozápad – jihovýchod. Vý-

chodně od objektu, v jihovýchodní koutové části usedlosti, se nalézal drobný spalný objekt přibližně obdélného půdorysu. Snad se jednalo o sýpku. Dvůr ze severní strany uzavírala spalná stodola obdélného půdorysu, podélnou osou založená ve směru západ – východ. K roku 1837 dvůr vlastnil J. Hammerle.¹⁹⁾ V průběhu druhé poloviny 19. století byla severozápadní část zřejmě celoroubené stavby (vyjma bloku černé kuchyně, kde se dalo předpokládat zdivo) nahrazena zděnými chlévy, který byl oproti předešlé budově o něco širší. Stěny byly přezděné z kamene a cihel, jednoprostorový interiéř byl zastropen třemi poli plackové klenby založené do pasů. Z původního objektu zůstala zachována obytná část řešená tradičním způsobem, tj. na tři díly. Vpředu, při jihovýchodním průčelí, se nalézala světnice, k níž od severozápadu přiléhal střední díl se síní a blokem někdejší černé kuchyně. Obytnou část doplňoval zadní díl s komorou, případně zadní světnicí. Snímek pořízený krátce před vypuknutím 1. světové války zachycuje stavení dvora čp. 19 s příznanými roubenými

Obr. 19: Merklín – pohled z ulice (od jihu) na obytné stavení usedlosti čp. 19. Objekt dosud má přiznané roubené stěny, patrná je i zděná část bloku černé kuchyně. K původně takřka celodřevěnému objektu od severozápadu přiléhají mladší zděné chlévy. Stav k roku 1913 (archiv autorů).

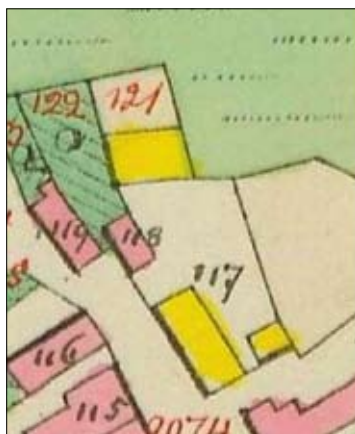

Obr. 20: Merklín – usedlost čp. 19. Obytné stavení, zápražní (severovýchodní) strana, část blíže jihovýchodnímu nároží. Odhalená roubená stěna v místech okna, které osvětlovalo světnici v průčelí. Stav v průběhu demolicie objektu v roce 2014.

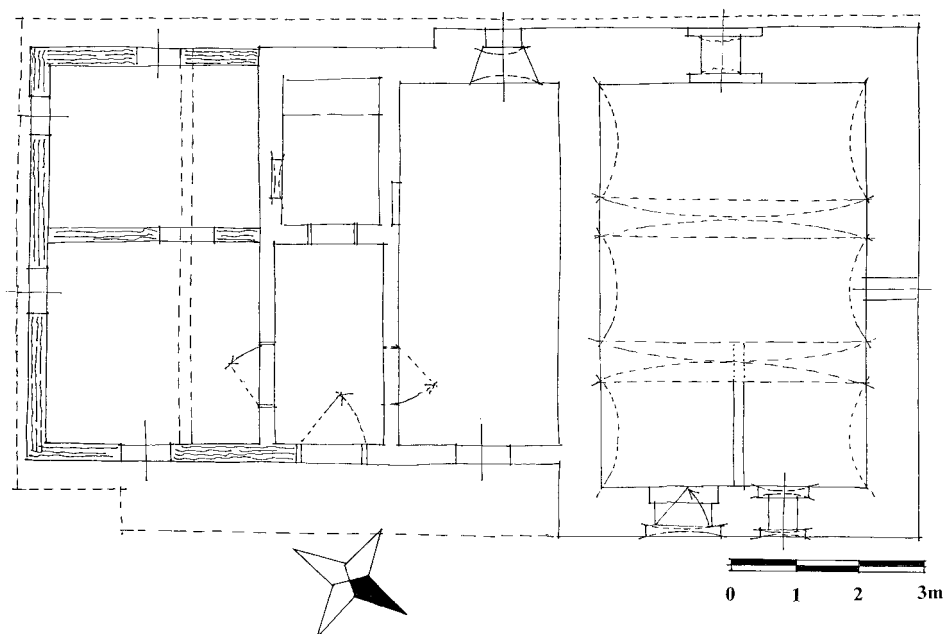

Obr. 21: Merklín – usedlost čp. 19. Chlévy za obytnou částí. Interiér, pohled od jihozápadu severovýchodním směrem ke vstupu na dvůr. Stav v roce 2014.

stěnami, přinejmenším na straně jihovýchodní a jihozápadní. Průčelní štít byl v podstřešní části bedněný visle kladenými prkny, střecha byla sedlová, v průčelí s polovalbou. Střešní plášť tvořil slaměný došek. K roubené části stavení přiléhala od severozápadu zděná část s chlévy, na které navazoval segmentovitě zaklenutý pas nad vjezdem do dvora. Z protilehlé strany k bráně přiléhalo menší zděné stavení kratšího obdélného půdorysu, ve vztahu k cestě založené v okapové orientaci. V období před 2. světovou válkou byly roubené stěny z lícové strany překryté omítkou a změněn byl také tvar střechy při štítu z polovalby na sedlo. Osazena byla také nová okna. V této podobě stavba přečkala období druhé poloviny 20. století a první desetiletí 21. věku, než byla v roce 2014 odstraněna. Její dokumentace probíhala v době, kdy byla již z větší části zbořena a na místě zůstala pouze část z původní roubené konstrukce. I ta však umožnila odběr vzorků pro urč-

Obr. 22: Merklín – Indikační skica mapy stabilního katastru Merklín – Merkljn 1837. Usedlost čp. 19. V jižní části parcely č. 117 se rozprostíralo spální obytné stavení. Dendrodatace klade dobu výstavby tohoto původně takřka celoroubeného domu do období 1782–1783. Východně od domu se nacházel jiný spální objekt, patrně sýpka nebo komory. Dvůr ze severní strany uzavírala spální (bezpochyby roubená) stodola (zdroj: <http://archivnimapy.cz/kz/mapy/map> Merklín-Merkljn 1837).

Obr. 23: Merklín – usedlost čp. 19. Půdorys obytného stavení. Schéma. Zleva přední světnice, uprostřed síň s navazující kuchyní (pův. černá kuchyně) a vpravo komora (též zadní světnice). Od severozápadu k obytné části přiléhaly zděné chlévy, vyzdvížené v průběhu druhé poloviny 19. století (kresba a zaměření K. Foud, 2014).

ní doby skácení v objektu užitého dřeva, které výstavbu roubení kladou do let 1782–1783, s úpravou realizovanou v letech 1814–1815.²⁰⁾

ZÁVĚR

Plošný průzkum sídel,²¹⁾ třebaže někdy jen zběžný, často přináší nové poznatky o jejich stavební historii. Zároveň je jednou z cest k získání tolik potřebných informací o nakládání s dochovaným památkovým fondem, prezentovaným nejen objekty zapsanými v Ústředním seznamu kulturních památek, ale i s těmi ostatními, kterých je většina. Patří mezi ně i trojice výše vzpomenutých objektů určených původně k odstranění, k čemuž také ve dvou případech nakonec došlo. Dendrochronologie, metoda určování doby skácení stromů následně přeměněných ve stavební materiál, umožnila zjistit skutečné stáří nejedné stavby nebo její části. Výsledky jsou mnohdy překvapující a přinejmenším v tomto případě pomohly poopravit do té doby běžně prezentované informace o vzniku přezívaného dřevěného stavebního fondu na jižním Plzeňsku. Až dosud se nepředpokládalo, že by ve zkoumané oblasti mohly stále existovat roubené stavby vyzdvížené ještě v 17. století, jako tomu bylo v případě dolnolukavického stavení čp. 77/E5. Pozoruhodné bylo také stáří chalup čp. 11 ve Vlčicích a čp. 19 v Merklíně. V obou případech vznikly ještě v 18. století, čímž se dnes tyto již zaniklé budovy řadí mezi nejstarší dosud poznané lidové stavby v oblasti ležící pouhých několik desítek kilometrů jižně od západočeské metropole.

*Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: **Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře**, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.*

PRAMENY

/http://archivnimapy.cuzk.cz/mapy/map
Národní archiv Praha, fond Stablní katastr, složka Pl 573.
Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, fond Kroniky, Pamětní kniha obce Vlčice – Huť, 1936–1976.

POUŽITÁ LITERATURA

Aubrechtová, A. – Fouď, K. 2016 nebo 2017: Vlčice čp. 11. Příspěvek k prohloubení poznání historického lidového stavebního fondu jižního Plzeňska, rkp. (zatím ke schválení v redakci periodika Památky západních Čech).
Fouď, K. rok 2010–2016: Vesnice Plzeňského kraje. Okres Plzeň-jih, zpracovaný rkp.
Fouď, K. – Karel, T. 1999: Jižní Plzeňsko I. Historicko-turistický průvodce č. 12. Domažlice.
Frolec, V. – Vařeka, J. 1983: Lidová architektura. Praha.
Hrachová, H. – Mařík, K. 2013: Blovice a Spálenopoříčsko na starých pohlednicích a fotografiích. Hostivice: Baron.
Klepšová, E. 2014: Jak se žilo v Dolní Lukavici. Plzeň.
Líbal, D. – Heroutová, M. 1979: Pasportizace okresů západočeského kraje. Okres Plzeň-jih. Díl I. a II. Nepublikovaný strojopis. Praha.
Pešta, J. 2005: Encyklopedie českých vesnic III. Západní Čechy. Praha.

Pešta, J. 2014: Plošný průzkum lidové architektury a venkovských sídel. Praha.

Rožmberský, P. – Hajšman, J. – Machová, V. 2004: Dolní a Horní Lukavice. Plzeň.

POZNÁMKY

- 1) V regionu jižního Plzeňska (v rozsahu správních hranic okresu Plzeň-jih) se to v prvé řadě týká severozápadních oblastí popisovného území. Jde většinou o lokality ležící za jazykovou hranicí, kde se již v období druhé poloviny 19. století v hojně míře vyskytovaly zděné domy. V případě řady zdejších obcí proběhla obměna stavebního fondu takřka celoplošně. Přesto i zde lze dodnes spatřit ojedinělé doklady dřevěných budov, především obytných. Příkladem mohou být Hradištiny, malá ves na Stodsku, v písemných pramenech poprvé připomínaná k roku 1251. Jádrem příznivé vyhlížeje obce je nevelká náves obklopená skupinou rozložitých usedlostí (např. čp. 14/35, 16 nebo 18) se zděnou stavební výstavou. Plošným orientačním průzkumem sídla byly identifikovány roubené stěny u chalupy č. E3 ležící u silnice východně od návsi, dále ve stavení čp. 3 v jižní části vsi nebo objektu čp. 24, který však v nedávné době podlehl požáru. Zaslouženou pozornost poutá také drobné stavení (bez čp. nebo č. e., pozemek parc. č. st. 36, k. ú. Hradištiny, okres Plzeň-jih) ležící v lese za vsí pod silnicí na Jivjany. Hradištiny plným právem figurují v soupise hodnotných vesnických sídel, zpracovaném Ing. arch. J. Peštou v období na přelomu 20. a 21. století (Pešta 2005).
- 2) Patrně prvním plošným památkovým vyhodnocením území okresu Plzeň-jih je Pasportizace okresů Západočeského kraje, kterou v roce 1979 zpracoval autorský kolektiv Dobroslav Líbal – M. Heroutová (Líbal – Heroutová 1979) ze Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů (SÚRPMO) v Praze na základě jednání Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody (KSSP-POP) v Plzni, dnes Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště (dále jen NPÚ ÚOP) v Plzni. Tento z dnešního pohledu unikátní až nadčasový projekt se však netýkal jen okresu Plzeň-jih, ale de facto celého území tehdejšího Západočeského kraje. V regionu současného Plzeňského kraje se akce týkala také okresů Plzeň-sever, Rokycany, Tachov, Domažlice a Klatovy. Přestože jsou popisy některých lokalit v uvedených elaborátech spíše heslovitě pojednané a mnohdy nezahrnují veškerý památkový potenciál zkoumané lokality, jsou dodnes vnímány jako jeden ze základních zdrojů poznání. Jejich vypovídací hodnota je o to vyšší, že často zachycují, třebaže jen v obecné rovině, informace o stavbách, které již neexistují, případně byly adaptované mnohdy k nepoznání. Jednotlivé složky Pasportizace okresů Západočeského kraje jsou uloženy v archivu plánové dokumentace NPÚ ÚOP v Plzni. Kromě textové části pasporty obsahují mapy okresů v měřítku 1:50 000 se zkrácenými významnějšími druhy památek, a dále fotografie, které patří k cenným výstupům tohoto v mnoha směrech pozoruhodného projektu.
- 3) Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků objektu čp. 77/E5 z Dolní Lukavice na jižním Plzeňsku zpracoval v roce 2014 firma DendroLab Brno, Ing. Tomáš Kyncl. Výstupy z průzkumu jsou obsahem Výzkumné zprávy č. 064a-14. Podle této dokumentace byly roubené stěny domu zhotovené z jedlí pokácených v letech 1686–1687. Stropní trám v severní místnosti byl zhotoven z jedle pokácené někdy po roce 1669. Hřebenová stojatá stolice krovu byla zhotovena ze smrků pokácených v letech 1686–1687. Ve stejném období byla pokácena také jedle použitá jako okapová vaznice na západní straně domu.
- 4) Poznání stavby se věnuje také popis a vyhodnocení zpracované L. Kodýdkem (rkp., datováno do 17. 6. 2014), správcem Expozice lidové architektury v Chanovicích. L. Kodýdek se domnívá, že objekt čp. 77 mohl sloužit jako vinopalna, na což by poukazovaly některé stavební úpravy v prostředí bloku černé kuchyně, zároveň ale volá po podrobném stavebněhistorickém průzkumu stavby včetně archeologického průzkumu podlahy kuchyně. K provedení takových rozborů prozatím nedošlo, a to i z důvodu oddálení, případně zrušení původního záměru stavbu demolovat.
- 5) Dnes se čp. 68 na katastru Dolní Lukavice nalézá při jižním okraji intravilánu. Jde o pozemek parc. č. st. 196. V jeho místech v nedávné době vyrostl zcela nový rodinný dům. K roku 1837 byl tento pozemek nezastavěný. Ve stejném období nesl popisné číslo 68 rozložitý nespálný objekt půdorysu L, který ležel v prostředí pivovaru a dalších vrchnostenských hospodářských staveb, situovaných východně od zámku. Objekt již neexistuje a v jeho místě patrně stojí nový rodinný dům čp. 24.
- 6) Dějinami Dolní Lukavice se v uplynulém období zabývalo několik badatelů. Zmínit je nutné jak Petra Rožmberského, který v autorském týmu Rožmberský – Hajšman – Machová zpracoval historii

- Dolní a Horní Lukavice (Rožmberský – Hajšman – Machová 2004), tak Evu Klepsovou. Pro naši práci je důležité především její dílo „Jak se žilo v Dolní Lukavici“ (Klepsová 2014), kde se věnuje vlastníkům jednotlivých nemovitostí. Pozornost upřela také na drobné stavení čp. 77/E5 a jeho majitele.
- 7) (Klepsová 2014, s. 26); též viz pozn. 8. Klepsová se domnívá, že domek čp. 77 nechali roku 1776 vystavět Morzinové pro správce vinného sklepa, který byl vyláman do skály v sousedství stavení. Kaslové byli podle Klepsově zpočátku zaměstnání Morziny jako správci sklepa tesaného do skály v sousedství zkoumaného objektu. Roku 1780 dolnolukavické panství od Morzinů zakoupil hrabě Karel Bedřich Hatzfeld z Gleichenu. Roku 1794 získal zdejší zboží /patrně včetně sklepů poblíž čp. 77/ Hugo Damián Ervín hrabě Schönborn – Weisenthed (Rožmberský – Hajšman – Machová 2004), viz pozn. 8. Vinopalna byla jmenovitě při zámku připomínána k roku 1837.
 - 8) Dokumentace stavby byla vyvolána v první řadě úvahou nad jejím odstraněním, příp. přestavbou z důvodu realizace nového obydlí pro současného vlastníka. Jednou z možností záchrany stavby byl transfer do Chanovic na Horažďovicku, kde by se stala plnohodnotnou součástí Expozice lidové architektury, pobočky Vlastivědného muzea Dr. Hostaše v Klatovech. Kromě fotodokumentace a zaměření byl proveden odběr vzorků dřeva a jejich vyhodnocení, které provedla firma DendroLab Ing. Tomáše Kyncl z Brna. Výsledky dendrochronologického datování byly skutečně překvapující a pro určení stáří budovy rozhodující. Zaměření stavby se ujala Ing. Martina Kučerová.
 - 9) Dokumentace stavby probíhala etapově v letech 2013 a 2014. Inicíovala ji snaha poznat její stavební dějiny a architektonické a stavební řešení, neboť objekt měl být demolován, k čemuž následně skutečně došlo.
 - 10) Berní rula ve Vlčicích zaznamenala krátce po polovině 17. století devět sedláků, jednoho chalupníka a šest zahrádníků. Počet popisných čísel v následujícím období stoupal jen zvolna. Přliv nových obyvatel částečně podpořil provoz vysoké pece a hamrů v sousední Staré huti. Po ukončení jejich provozu nahradily hamry mlýny. Kolem roku 1900 ve vsi stálo na pět desítek domů. Jejich počet se do dnešních dnů zásadnějším způsobem nezměnil (Hrachová – Mařík 2013; nebo Foud 2010–2016). Indikační skica mapy stabilního katastru zaznamenala zástavbu lokality k roku 1838 soustředěnou v první řadě po obvodu nevelké návsi nepravidelného tvaru, jejíž podstatnou část zaujímal rybník, napájený jak mlýnským náhonem z Bradavy (dnes Úslava), tak Chocenickým potokem. Zástavbu centra doplňovala skupina většinou drobných chalup situovaných v jižní části vsi jak při cestě na Huť, tak do polesí Chýlava. Jádrem lokality si dodnes uchovalo urbanistickou strukturu rámcově odpovídající situaci zachycené stabilním katastrem, zatímco při severním okraji sídla pokračuje intenzivní výstavba. Obec dnes plynuje navazující na intravilán sousedního Hradiště, resp. Blovic.
 - 11) Indikační skica mapy stabilního katastru zachytila na sklonku 30. let 19. století dvůr čp. 11 na pozemku parc. č. 21 již plně dotvořený. Při jeho severní straně leželo obytné stavení obdélného půdorysu. Zděná (resp. nespálná) část zřejmě zahrnovala jak světnici na západě, tak síň s blokem černé kuchyně uprostřed. Jako spálna pak byla označena východní část se známým dílem a totéž platilo patrně také o chlévech, které ke stavení přiléhaly od východu. Při východním okraji dvora ležela spálná stodola, založená ve vztahu k sousední cestě ve štítové orientaci. V prostoru mezi stavením s chlévy a stodolou se nalézal velký spálný objekt. Snad se mohlo jednat o sýpku. Dvůr dále doplňovaly dvě drobné spálné stavbičky patrně hospodářského původu, stojící v linii jeho jižní strany.
 - 12) Katastrální mapa veřejně dostupná na webovém portálu „Nahlížení do katastru nemovitostí“ zachycuje při jižní straně usedlosti (pozemek parc. č. st. 21/1) nevelký objekt obdélného půdorysu, který v době dokumentace staveb již neexistoval.
 - 13) Podle Stabilního katastru, složka „Original Bauparzellen Protocoll der Gemeinde Wildschütz, Pilsner Kreis“ vyhotoveného roku 1838, byl dvůr čp. 11 ve vlastnictví „J. Maschka“ (Národní archiv Praha, fond Stabilní katastr, složka Vlčice, Plzeňský kraj /PI 573/). Podle Pamětní knihy obce Vlčice – Huť na statku čp. 11 v letech 2. světové války hospodařil rolník Jaroslav Mašek, který se v květnu 1945 stal členem Revolučního národního výboru (Státní okresní archiv Plzeň-jih v Blovicích, fond Kroniky a Pamětní knihy, Pamětní kniha obce Vlčice – Huť 1936–1976).
 - 14) Dobu výstavby části objektu (zřejmě přestavbu starší budovy) na počátku 30. let 19. století (viz vročení 1832 na stropním trámu) potvrdil dendrochronologický průzkum, který klade dobu skácení dřeva užitého ve světnici (vzorky zde byly odebrány ze stropních trámů, krov v době odběru vzorků pomocí přírůstkového nebozezu

již neexistoval) do let 1831–1832.

- 15) Výstavba chlebových pecí mimo stavby byla jedním z dopadů tzv. Ohňových patentů, vyhlašovaných opakovaně císařskou kanceláří již od dob Marie Terezie. Prvním z nich byl patent vydaný roku 1751 (Frolec – Vařeka 1983). V terénu lze dodnes čas od času nalézt stopy po existenci chlebových pecí, stavených v souladu s tereziánským Ohňovým patentem. Příkladem může být dům čp. 29, Letkovská 70 v Plzni-Božkově, kde se na jižní straně stavení nalézá obdobná situace, tedy zazděný otvor po předsazené chlebové peci.
- 16) Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků domu čp. 11 ve Vlčicích (Plzeňský kraj, okres Plzeň-jih) zpracovala firma DendroLab Brno, Ing. Tomáš Kyncl. Výsledky průzkumu jsou shrnuty ve Výzkumné zprávě č. 099c-13 z října 2013.
- 17) Podle (Foud – Karel 1999; K. Foud 2010–2016).
- 18) Podle Stabilní katastr, Merklín 1837, in: <http://archivnimapy.cz/kz/mapy/Merklin> (Merklin).
- 19) Viz pozn. 18.
- 20) Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků roubeného domu čp. 19 v Merklíně zpracovala v roce 2014 firma DendroLab Brno, Ing. Tomáš Kyncl. Výsledky průzkumu jsou shrnuty ve Výzkumné zprávě č. 064b-14. Datované trámy roubených stěn domu byly zhotoveny z borovic pokácených v letech 1782–1783. Trám pocházející z neznámé části konstrukce domu byl zhotoven z borovice pokácené v letech 1814–1815.
- 21) Podle (Pešta 2014). Plošný průzkum lidové architektury a sídel je jedním z důležitých úkolů současné památkové péče.

DIE IDENTIFIKATION UND DATIERUNG VON DREI RESTEN NACH DEN ÄLTEREN HOLZBAUTEN IM SÜDLICHEN PILSNER LAND

Der Bestand von historischen Häusern südlichen Pilsner Landes, mit vielen Bauten aus dem Umkreis der Volksbaudenkmäler vertreten, stellt eine bemerkenswerte Probe von bereits mehreren Baustilen und -konstruktionen dar. Außer den Blockbauten findet man in der Region gemauerte Beispiele (aus Stein, gebranntem sowie Rohziegel), in Einzelfällen sogar Fachwerkbauten. Der meist vorhandene Bautyp vom volkstümlichen Haus in der erforschten Region ist das Gebäude in Blockbauweise vom Kammertyp mit dreiteiliger Innenanordnung. Als Beispiel lässt sich etwa das Wohnhaus vom Gehöft Nr. Konskr. 11 aus Vlčice bei Blovic (Bez. Pilsen-Süd, Pilsner Region) anführen, das erfolgreich 2012–2014 dokumentiert worden war. Kurz danach wurde es demoliert. Es handelte sich um eingeschossiges dreiteiliges Haus vom Kammertyp. Sein Vorderteil mit der Lichtstube war schon gemauert, mit Brotbackofen in der an die ehemalige Rauchküche angelehnten Partie. Der Mittelteil mit Flur und dem hinteren Stübchen waren z. T. in Blockbauweise, ebenso auch die aus der Nordseite an das hintere Stübchen angeschlossene Kammer. Die Dendrochronologie datiert den Vorderteil in die Jahre 1831–1832, den Hinterteil mit Stübchen und Kammer in die Jahre 1767–1768. Die Umbauzeit des wahrscheinlich in den 1760er Jahren entstandenen Objektes wird auch mittels Jahreszahl am Stubendeckenbalken (1832) datiert. Das Haus aus Vlčice zählte zu den ältesten bislang bekannten Volksbauten des Südpilsner Landes, deren Entstehungszeit die dendrochronologische Datierungsmethode bestimmt hat. Auf gleiche Weise wurde jüngst auch das wenigstens annähernde Alter weiterer Südpilsner Bauten, z. B. eines kleinen Blockhauses von dreiteiliger Innenanordnung vom Kammertyp Nr. 77/E5 in Dolní Lukavice (Unter Lukawitz, Bez. Pilsen-Süd) festgesetzt. Der wohl in der Vergangenheit als Wohnung des Kellerverwalters dortiger Weinbrennerei gedient habende Bau entstand in den Jahren 1686–1687. Es handelt sich somit um den bislang als der älteste bekannte Volksbau im Bezirk Pilsen-Süd zu bezeichnenden Bau. Im Jahre 2014 demolierte man das z. T. in Blockbauweise erbaute Wohnhaus des Gehöftes Nr. 19 in Merklín. Der ursprüngliche Allholz- (verbrennbarer) Bau wurde zum Teil in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts als gemauerter Bau umgebaut. Die Dendrochronologie legt die Entstehung der Blockbau-Stubenwände in die Jahre 1782–1783 fest. Neue Informationen vom Alter der erforschten Objekte machen wenden das Augenmerk zu dem Fakt, dass man bis heute im Terrain die Volksbauten finden kann, deren Ursprung sich im 18., bzw. sogar noch im vorherigen Jahrhundert suchen lässt.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Dolní Lukavice (Unter Lukawitz, Bez. Pilsen-Süd) – der Bau Nr. Kónskr. 77/E5. Ansicht von Süden aus der Straße nach Lišice. Im Hintergrund die provisorische Überdachung des Eingangs in die ehemaligen Weinkeller (alle Fotos K. Foud, 2014).

Abb. 2: Dolní Lukavice – Wohnbau Nr. 77/E5. Fassade, Ansicht von Südwesten. Links nachträglicher Zubau an der Südwestseite.

Abb. 3: Dolní Lukavice – Wohnbau Nr. 77/E5. Nordwestseite mit der Vorschwelle und dem Hausflureingang. Rechts die die Stube beleuchtende Fensteröffnung.

Abb. 4: Dolní Lukavice – Wohnbau Nr. 77/E5. Eingangstür, Vorderseite mit der wohl nachträglich gemalten Jahreszahl A.D.1778, Ansicht von Nordwesten.

Abb. 5: Dolní Lukavice – Wohnbau Nr. 77/E5. Lichtstube beim Südwestgiebel. Blick zum Eingang in den Flur und der Fensteröffnung in der Vorschwellenwand (links).

Abb. 6: Dolní Lukavice – Indikationsskizze der Mappe des Stablen Katasters von Dolní Lukavice – Unt. Lukawitz-Dolnj. Lukawice 1837, Detail vom Gebäude Nr. 77 (heute Ev.-Nr. 5) auf dem Grundstück Nr. 118 (Quelle: <http://archivnimapy.cuzk.cz/mapy/map>).

Abb. 7: Dolní Lukavice – Wohnbau Nr. 77/E5. Schnitt über den Mittelteil des Gebäudes (Zeichnung K. Foud nach Bauaufnahme von Dipl.-Ing. M. Kučerová, 2014).

Abb. 8: Dolní Lukavice – Wohnbau Nr. 77/E5. Grundriss vom Erdgeschoss (Zeichnung K. Foud nach Bauaufnahme von Dipl.-Ing. M. Kučerová, 2014).

Abb. 9: Vlčice b. Blovice (Bez. Pilsen-Süd) – Gehöft Nr. 11. Wohngebäude, Ansicht von Süden. Zustand 2013.

Abb. 10: Vlčice b. Blovice – Gehöft Nr. 11. Wohngebäudevorderseite, Ansicht von Westen. Im Hintergrund die Scheune, die zusammen mit dem Haus 2015 niedergerissen wurde. Zustand 2013.

Abb. 11: Vlčice b. Blovice – Gehöft Nr. 11. Wohngebäude, Nordseite, Blockbauwand der hinteren Kammer, Ansicht von Osten. Das Steinmauerwerk bildet die Nordseite der ehemaligen Rauchküche im Gebäudemittelteil (annähernd in der Bildmitte) und die Nordwand der vorderen Kammer (rechts). In der Fläche der gemauerten Wand merkt man eine mit Segmentbogen gewölbte Öffnung nach dem Brotbackofen, an der Außenseite an das Gebäude angeschlossen, den kaiserlichen Brandpatenten ab Mitte des 18. Jahrhunderts gemäß. Das Fensterchen in der Blockbauwand ist mit einem einfachen, direkt in die gekanteten Stämme eingefassten Schmiedegitter ausgestattet. Zustand 2013.

Abb. 12: Vlčice b. Blovice – Gehöft Nr. 11. Stube bei der Westfassade. Blick von Westen zur Tür in den Flur (rechts) und zu dem in der Nordostecke erbauten Ofen. Zustand nach der Dachstuhlabttragung, als das Niederschlagswasser die ursprünglich mit Lehmverputz bedeckte Dübeldacke freilegte. Zustand 2013).

Abb. 13: Vlčice b. Blovice – Gehöft Nr. 11. Vordere Stube. Blick vom Innenraum zur Tür beim Flureingang, die sich ursprünglich in einer Türöffnung zwischen der Vorschwelle und dem Flur befand. Es handelt sich um ein Tischler-Stilerzeugnis aus der klassizistischen Periode, der Ursprung aus der Zeit vor dem Umbau anfangs der 1830er Jahre lässt sich nicht ausschließen. Zustand 2013.

Abb. 14: Vlčice b. Blovice – Gehöft Nr. 11. Vordere Stube. Deckenbalken mit der gezimmerten Datierung (1832), Größe ca. 10×3 cm, die Jahreszahl vom Teilumbau des ursprünglich älteren Baues aus den 1760er Jahren. Zustand 2013.

Abb. 15: Vlčice b. Blovice – Indikationsskizze der Mappe des Stablen Katasters von Vlčice – Wildschütz 1838. Das Wohngebäude (an der Hofnordseite), bzw. sein Vorderteil mit Stube und Flur wird im Kataster als unverbrennbar, während der Hinterteil mit angeschlossenen Ställen als verbrennbar klassifiziert. Die ohne Zweifel in der Blockbauweise (bzw. unverbrennbar) erbauten Bauten waren die an der Ostseite des Hofes situierte Scheune, weiter der Kornspeicher (wohl quadratischer Bau an der Nordostseite des Gehöfts) und die Kammer entlang der Südseite. Zum Gut gehörten noch damals der Garten und ein kleiner Vorgarten (Quelle: <http://archivnimapy.cuzk.cz/mapy/map>, Wildschütz 1838).

Abb. 16: Vlčice b. Blovice – Gehöft Nr. 11. Wohngebäude, Grundrisssschema. Von links nach rechts der Vorderteil mit der Lichtstube, in der Mitte der Mittelteil mit dem Flur und der einstige Rauchküchenblock, und der Hinterteil mit der hinteren Stube und anliegenden Kammer. Längsschraffierung bedeutet die Blockbaukonstruktionen. Die Stube wird ins Jahr 1832 gelegt, die hintere Kammer stammt aus den Jahren 1767-1768 (Bauaufnahme und Zeichnung A. Aubrechtová und K. Foud, 2013).

Abb. 17: Merklín (Bez. Pilsen-Süd) – Gehöft Nr. 19. Wohngebäude, Südostfassade, Ansicht von Osten. Zustand 2013.

Abb. 18: Merklín – Gehöft Nr. 19. Wohngebäude mit angeschlossenen Ställen, Ansicht von Nordwesten. Zustand 2012.

Abb. 19: Merklín – Gehöft Nr. 19. Wohngebäude, Straßenansicht (von Süden). Das Gebäude hat noch sichtbare Blockbauwände, deutlich ist auch der gemauerte Teil des Rauchküchenblocks. An den fast ganzen aus Holz erbauten Wohnbau schließen von Nordwesten spätere gemauerte Ställe an. Zustand 2014.

Abb. 20: Merklín – Gehöft Nr. 19. Das Wohngebäude, die die Vorschwellen-, Nordostseite, Teil der Südostecke näher. Freigelegte Blockbauwand, in der sich Fenster befand, das die Vorderstube beleuchtet hatte. Zustand während der Demolierung, 2014.

Abb. 21: Merklín – Gehöft Nr. 19. Ställe hinter dem Wohnbau. Innenraum, Blick von Südwesten zum Hofeingang hin. Zustand 2014.

Abb. 22: Merklín – Indikationsskizze der Mappe des Stablen Katasters von Merklín – Merklin 1837. Gehöft Nr. 19. Im Süden des Grundstücks Nr. 117 befand sich das verbrennbare Wohngebäude. Die dendrochronologische Datierung legt den Ausbau dieses fast ganzen aus Holz erbauten Hauses in die Periode 1782-1783 fest. Östlich vom Haus befand sich noch ein verbrennbares Objekt, wohl der Kornspeicher oder die Kammern. Den Hof schloss an der Nordseite eine verbrennbare (ohne Zweifel Blockbau-) Scheune ab (Quelle: <http://archivnimapy.cuzk.cz/mapy/map> Merklin-Merklin 1837).

Abb. 23: Merklín – Gehöft Nr. 19. Wohngebäude, Grundrisssschema. Von links nach rechts die vordere Stube, in der Mitte Flur mit anschließender Küche (ursp. Rauchküche) und rechts die Kammer (auch hintere Stube). Von Nordwesten wurden die gemauerten Ställe in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts an das Wohngebäude zugebaut (Bauaufnahme und Zeichnung K. Foud, 2014).

(Übersetzung J. Noll)